

УДК 338.48(075.8)

Оробчук Б.

Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ЗОНІ ДНІСТРОВСЬКОГО КАНЬЙОНУ

Анотація. У статті розкрито проблеми та підтверджено перспективи розвитку туристичної діяльності в зоні Дністровського каньйону. Проаналізовано сучасний стан розвитку екологічного і культурно-пізнавального туризму в цьому регіоні, визначено його основні проблеми та запропоновано шляхи вирішення.

Ключові слова: туризм, екологічний туризм, культурно-пізнавальний туризм, Дністровський каньйон.

Orobchuk B.**PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL AND IN A CIVILIZED MANNER COGNITIVE TOURISM ARE IN AREA OF DNESTR CANYON**

Abstract. In the article problems are exposed and the prospects of development of tourist activity are confirmed in the area of the Dnestr canyon. Modern development of ecological and in a civilized manner cognitive tourism status is analysed in this region, certainly them basic problems and the ways of decision are offered.

Постановка проблеми. Туризм є явищем суспільного життя, яке виникло на певному етапі розвитку людської цивілізації, детерміноване рівнем соціально-економічного розвитку країн та умовами життя населення. Туризм, як суспільний феномен, підвладний дії суспільних законів: закону вартості, закону неухильного росту продуктивності суспільної праці, закону суспільного поділу праці, закону постійного зростання людських потреб тощо [1]. Зокрема, закон зростання потреб населення спричинив появу туризму як суспільного явища, що виникло на певному етапі розвитку людства. Цей закон, реалізований в обсягах та структурі туристичного споживання, є основою динамічності та диверсифікації туристичного ринку, територіальної диференціації споживання туристичних послуг. Закон суспільного поділу праці лежить в самій основі виокремлення туристичної діяльності як галузі послуг, що в подальшому знайшло відображення в ускладненні внутрішньої галузевої структури та зв'язків, у формуванні міжгалузевого комплексу індустрії туризму, який став основою функціонування ринку виробника.

Масштабність туризму як суспільного явища, а саме прискорений розвиток в часі та поширення по території (з орієнтацією на наявні туристсько-рекреаційні природні та культурно-історичні ресурси, особливо на перших етапах розвитку), комплексність, обумовлена функціональною єдністю складових, глобальність, спрямована на «всеохоплення» світу, при одночасній конкретності, оснований на неповторності, унікальності регіонів за сполученням умов та чинників розвитку туризму, – дозволяє визначити його сутність як туристичний процес з властивою йому хронологічною структурою, яка відтворює послідовну зміну станів та стадій розвитку, та хорологічною структурою, яка відтворює характер взаємодії явища з геоторією (територія, акваторія) в певних формах геопросторових структур.

Розвиток національного ринку туристичних послуг України ґрунтується на її туристсько-ресурсному потенціалі. Мотиваційними цінностями для розвитку внутрішнього та іноземного туризму залишиться класичне поєднання природних і

культурно-історичних ресурсів, посилене етно-релігійною самобутністю регіонів країни. На цій основі доцільно розвивати культурно-пізнавальний туризм, створюючи комплексні та ексклюзивні тури [2].

Новим турпродуктом для країни є *екологічний туризм*, програми якого базуються на використанні національного природно-заповідного фонду, гірських територій. Пропозиції стосуються як гірських пішохідних маршрутів, так і водних (сплав, каное), розвитку парапланеризму тощо. Екологічний туризм з його величезними рекреаційними і пізнавальними можливостями покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств, донести до людей нагальність і важливість питань захисту навколишнього середовища. У багатьох країнах екологічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, а завдяки своєму максимально доступному (наочному) просвітницькому та освітньому потенціалу є чи не єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами, раціонального природокористування та охорони природи. Він дозволяє пом'якшити удари, що завдає природі бездумне ставлення до неї людини, зберігає кутки незайманої природи і сприяє примноженню природних цінностей не тільки за допомогою екологічної просвіти, але і за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від екологічного туризму на вирішення цих завдань.

У найбільш загальному розумінні екологічний туризм – це форма активного відпочинку з екологічно значущим наповненням, особливий інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності людей, що будують свої взаємовідносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, взаємоповаги та взаєморозуміння. Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування [3].

Зростання добробуту, зміна характеру праці в бік її інтелектуалізації стимулюють підвищення рівня освіти, самоосвіту та просвітництва. Перехід суспільного розвитку до моделі «вільного часу» урізноманітнює проведення дозвілля в бік інтелектуалізації, саморозвитку, посилюючи *культурно-пізнавальну* функцію туризму. Туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем та характером життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи. Безпосереднє спілкування різних народів і різних культур сприяє взаємозбагаченню та саморозвитку культури, відіграє значну роль в укріпленні миру та порозуміння на планеті, розширює культурні та ділові контакти. Можна стверджувати, що саме у ХХ ст., завдяки масовості, туризм став явищем сучасної культури. З іншого боку, туризм, прискорюючи культурний обмін, прискорює інноваційні процеси в культурі. У зв'язку з цим актуальною стає проблема крос-культурних комунікацій (поведінки туристів в іншому культурному середовищі, спроможність і здатність до сприйняття іншої культури, інших культурних традицій). Туризм як форма проведення дозвілля притаманний лише певній частині населення, що має вільний час та відповідний рівень життя, який дозволяє подорожувати. Тобто, подорожування виступає ознакою певного рівня і стилю життя, фіксатором соціального статусу, засобом закріплення іміджу та інших соціальних ознак. Доступність туристичних послуг, соціальна орієнтованість туризму розширює коло споживачів, прилучаючи нові й нові верстви населення до туризму, вводить його до стилю життя суспільства, вирівнюючи соціальні можливості населення [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш

перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2001 році за кількістю прибуття іноземних туристів Україна займала 22 місце у світі (5,8 млн. осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів). За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні до 2008 року, його чисельність зросте більше 10 млн. осіб; прогноз на 2010 рік – 12,1 млн. осіб; прогноз на 2020 рік – 15,0 млн. осіб.

Аналізуючи перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні на наступні десять років, насамперед необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства в цілому, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з перших місць, яке займає туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулювати ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені [5].

На думку одного з провідних спеціалістів туризму Роберта А. Браймера, «у теперішній час найбільш гальмівним фактором у розвитку туризму на суспільному рівні є відсутність уваги та підтримки з боку політиків та громадської влади. Коли на туризм не зважають, його доходи не визначені, відсутнє ретельне планування та, як наслідок, відсутній і розвиток. Як тільки буде глибока зацікавленість на законодавчому рівні, поєднання зусиль для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень не тільки у вигляді декларацій, а й конкретних заходів щодо встановлення та підтримки економічних зв'язків, почне ефективно діяти маркетинг у сфері туризму, відтоді можна розраховувати на видимі результати».

Координація стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна призвести до більш тісної співпраці місцевої влади і реального бізнесу у вирішенні конкретних завдань зі збереження культурної спадщини, впровадження в практику діяльності музеїв, національних заповідників передової менеджерської практики, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і координації діяльності з суб'єктами туристичної індустрії.

Перспективний розвиток туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо в 2005 році кількість працівників у туристичній галузі складала 169 тис. чол., а зайнятість в туризмі з урахуванням інших галузей (транспорт, торгівля, зв'язок та ін.) та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн. осіб, то вже в 2010 році ці показники складатимуть, відповідно 220 тис. осіб і 3,63 млн. осіб [6].

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до НАТО та ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природнокліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Метою статті є дослідження туристичної діяльності в зоні Дністровського каньйону, яка знаходиться в південній частині Тернопільської області – в Буцацькому районі. Зокрема, розглядається Берем'янський куточок Дністровського каньйону поблизу гирла Стрипа. В цьому році Дністровський каньйон в ході національного опитування потрапив до семи природних чудес України.

Виклад основного матеріалу. Це чудовий меандр з густими дібровами, прозорими чистими джерелами, річками, горами Великою і Малою Говдами та заповідною Червоною горою. На південному схилі останньої, зверненому до сонця, сніг швидко тоне і не затримується більше 2-3 днів, а весна настає на 14-18 днів раніше, ніж за межами каньйону. Високий південний берег і захищені долини збільшують кількість ясних та теплих днів, оскільки він стримує північні холодні вітри і не випускає тепло. Слід зауважити, що скелі Червоної гори, нагріваючись упродовж дня на сонці, відіграють роль

своєрідного масивного природного каміна, а потім віддають своє тепло уночі і нагрівають повітря, утворюючи тим самим в каньйоні своєрідний клімат. Тут температура завжди на декілька градусів вища, ніж в селі Берем'яни, яке знаходиться на горі. Наприклад, коли в Бучачі середня температура січня $-5,5 - -5,7$ °C, то в каньйоні $-4,1 - -4,5$ °C, а середня температура липня відповідно дорівнює $+18,3 - +18,5$ °C та $+19,8 - +20,2$ °C. Тому тривалість вегетаційного періоду в долині Дністра поблизу гирла р. Стрипа 218-222 дні, тоді як в Бучачі – 202-205 днів [7].

Берем'янське Придністров'я характеризується горбогір'ям, покритим дубово-грабовими та змішаними лісами. Серед рівнинної долини каньйону величаво підноситься куполоподібна вершина Малої Говди, вкритої сосновими насадженнями сосни звичайної і сосни австрійської, біля підніжжя росте горіх звичайний та горіх лісовий. Велика Говда вкрита старим грабовим лісом з невеликою домішкою дуба. Ліс біля підніжжя гори нагадує старовинний парк для прогулянок.

Скелясту Червону гору, яка піднімається над Дністром на 150 м, утворюють стрімкі скелі, що розмістилися у декілька терас уздовж гори. Скелі покриті рослинністю, багато з яких занесені до Червоної книги України. Тут дикорослі лікарські рослини збереглися лише у вигляді реліктових фрагментів. Червона гора, мабуть, чи не єдине місце на Тернопільщині, де можна зустріти гадюку і різнокольорових ящірок, а біля підніжжя гори – гніздиться сіра цапля.

Не менш цікавим об'єктом туристичної уваги і є саме село Берем'яни. Як показують археологічні розкопки, в місцевості, де знаходиться теперішнє село, перші люди з'явилися близько 300 000 років тому. Археологічні дослідження, проведені на горі, що розділяє села Берем'яни і Жнибороди, довели, що початок заселення цих місць сягає старокам'яної або палеолітичної доби. Про це свідчать назви сусідніх сіл – Жнибороди і Дуліби. Під час розкопок було знайдено багато археологічних знахідок – грубо оббите різне кам'яне знаряддя для домашнього господарського вжитку, начиння, монети та інші речі кам'яної доби та римських часів [8].

У 20-х роках ХІХ століття біля гирла річечки Рудка, яка впадає в Дністер і розділяє села Берем'яни та Жнибороди, були виявлені уламки кісток мамонта, залишки поселень, які склалися з 20-30 наземних жител, розміщених по колу одне біля одного, до яких примикали господарські будівлі. Люди, які жили в цих поселеннях, принесли з собою звичай хоронити покійників у скринях, складених з кам'яних плит, які закривались зверху теж кам'яними плитами і закопувались в землю на глибину від 1 до 2 м. У 1817 році в селі був розкопаний такий гріб, в якому було п'ять поховань, вік яких – 2500-1600 років до н.е [9].

Багато історичних матеріалів відсутні і тому можна будувати тільки здогадки на знайдених артефактах, які доволі часто трапляються як на території самого села, так і на його околицях.

Перша письмова згадка про село з'явилася тільки в 1785 році, хоча про заселеність цієї території згадується ще дідичем Язлівця Теодориком в 1436 році Першим власником села, про що згадується письмово, була баронеса Тереза Волянська у 1841 році. У 1860 році село перейшло у власність до баронеси Якобіни Гейдель, а у 1906 році – до її сина барона (внука) Францішка Гейделя. На території села в ті часи були побудовані величний двоповерховий панський палац з розбитими алеями, костел, які, на жаль, не збереглися до наших днів. Біля Дністра бароном Гейделем була облаштована літня відпочинкова база, куди приїздили відпочивати пани із Польщі та Франції. Згадкою про ті часи залишилися тільки старовинні мощені дороги від села до самого Дністра [10].

Варто також згадати, що під час і після Другої світової війни на території села активно діяли українські повстанці. За свідченням місцевих старожилів та очевидців тих подій повстанці мали декілька криївок в околицях села, які дотепер ще не вдалося розшукати.

Висновки. Таким чином, оздоровлення населення, підвищення його працездатності

та рівня культури шляхом здійснення культурно-просвітницької та туристичної діяльності посилює соціальну значущість туризму. Щорічне збільшення доходів громадян України призведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, зокрема, до збільшення кількості споживачів з високими доходами. В майбутньому населення України буде характеризуватися як таке, що має підвищену якість життя. Відпочинок, подорожі, мистецтво, культура стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини.

З вище наведеного аналізу можна зробити висновок, що Берем'янська зона Дністровського каньйону має великий потенціал для розвитку екологічного та культурно-пізнавального туризму. З однієї сторони, це чудова природа з лісами, горами і краєвидами, заповідна зона, відсутність промислових об'єктів, а з другої сторони – це багата і глибока історична дійсність, велика кількість історичних недосліджених місць, красивих і захоплюючих легенд, які можуть зацікавити потенційних туристів [11].

Беручи за основну мету туризм, враховуючи індивідуальні запити та фінансові можливості клієнтів, в Берем'янській зоні Дністровського каньйону можна організувати наступні види туризму:

- 1) *екскурсійний екологічний туризм* – подорож із пізнавальною метою, де можна ознайомитися з історичними та природними пам'ятками цього регіону;
- 2) *культурно-пізнавальний туризм* – подорож з метою ознайомлення з історичними залишками культурної спадщини, місцями колишніх розкопок, історичних подій;
- 3) *спортивний туризм* – поїздки з метою участі в спортивно-туристичних переходах по території Дністровського каньйону, кінних маршрутах, дельтапланеризмі.

Література.

1. Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навчальний посібник. – К.: Знання України, 2002. – 358 с.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
3. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм як регулюючий чинник урбанізації // Фізична географія і геоморфологія. – К.: ВГЛ «Обрії», 2001. – №40. С.47 - 52
4. Дурович А.П. Маркетинг в туризме: Учебное пособие. – Минск: Новое знание, 2003. – 496 с.
5. Гаврилишин І.П. Туризм України: проблеми і перспективи. – К., 1994.
6. Державна програма розвитку туризму в Україні до 2010 року. – Київ, 2002.
7. Природа Тернопільської області. Львів, 1979.
8. Бучач і бучаччина. Історико-мемуарний збірник. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто. 1972.
9. Свешніков І.К. Мегалітичні поховання на Західному Поділлі. – Львів, 1957.
10. История Польши. Том III. – М.: 1958.

Referenses

1. Agafonova L.G., Agafonova O.E., Tourism, hotel and restaurant business: pricing, competition, government regulation [Turizm, gotel'niy ta restoranniy biznes: Tsinoutvorennya, konkurentsiya, derzhavne reguluyvannya]. Kyiv, Knowledge Of Ukraine Publ., 2002, 358 p.
2. Lyubitseva O.O. Market tourism (geospatial aspects) [Rinok turistichnikh poslug (geoprostorovi aspekti)]. Kyiv, Alterpres Publ., 2002, 436 p.
3. Dmytruk O. U. Ecotourism as a regulatory factor of urbanization [Ekologichniy turizm yak reguluyuyuchiy chinnik urbanizatsii]. Fizichna geografiya i geomorfologiya - Fizichna geografiya i geomorfologiya Physical geography and geomorphology Kyiv, Obryi Publ., 2001, No. 40, pp. 47-52.

4. Durovych A.P. Marketing in Tourism, tutorial [Marketing v turizme: Uchebnoe posobie]. Minsk, New Knowledge., 2003, 496 p.
5. Gavrylyshyn I.P. Tourism in Ukraine: Problems and Prospects [Turyzm Ukrainy: problemy i perspektyvy]. Kyiv, 1994.
6. The state program of tourism development in Ukraine by 2010 [Derzhavna programa rozvytku turyzmu v Ukraini do 2010 roku]. Kyiv, 2002.
7. The nature of Ternopil region [Pryroda Ternopil's'koi' oblasti]. Lviv, 1979.
8. Buchach and buchachchyna. [Buchach i buchachchyna.]. *Istoryko-memuarnyj zbirnyk* - Historical memoirs collection. New York, London, Paris, Sydney, Toronto, 1972.
9. Svjeshnikov I.K. Kinds of megalithic burial in the West tail [Megalitychni pohovannja na Zahidnomu Podilli]. Lviv, 1957.
10. Istorija Pol'shi, Vol. 3, Moskow, 1958.